

DE BUURSER POT

OP LANDGOED HET LANKHEET

Landgoed Het Lankheet heeft een deel van haar activiteiten ondergebracht in Waterpark Het Lankheet. Zoals de naam al doet vermoeden, gaat het om activiteiten die te maken hebben met water: waterzuivering, waterberging, cultuurhistorie die samenhangt met water, voorlichting en educatie op deze gebieden. Waterzuivering door riet zorgt voor schoner water en daarmee hogere kwaliteit natuur. Ook wil Het Lankheet laten zien hoe mensen vroeger verbonden waren met hun omgeving en bezig waren om een bestaan op te bouwen met alles wat het landschap hen bood. Daar past het eerherstel bij van een vrachtscheepje dat hier vroeger op de beken voer: de Buurser pot. Waterpark Het Lankheet wil zo laten zien dat het water niet alleen belangrijk was voor de landbouw en de visserij, maar ook voor de handel met Duitsland. In het waterpark zijn straks allerlei elementen terug te vinden die het verhaal vertellen van hoe mensen hun landschap gebruikten, en hoe daardoor een bloeiende scheepvaartconomie ontstond.

HOUT, TURF EN WITTE KLEI

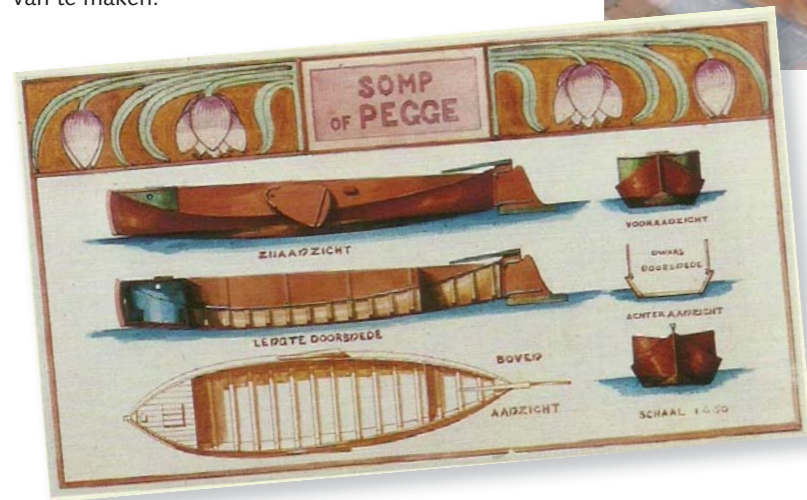
Wat vervoerden die boten zoal over de beken en riviertjes? Het antwoord is eenvoudig: alles wat maar voor handen was. Hout, turf, in Twente ook textiel, klokken. Zeker in de handel met Groningen en Friesland ging het daarnaast om bijbels, klompen, kasten, noem maar op. In tijden van overvloedige oogst werd er ook nog wel eens voedsel verhandeld. De mensen maakten in ieder geval simpele reken-sommen: een boot kan vier keer zo veel vervoeren als een paard en wagen. Als de vracht groot genoeg was, ging het vervoer per schip. Een heel gewild product was witte klei uit Duitsland. Heel wat schepen hebben ladingen witte klei aan-gevoerd en verkocht in Deventer om er aardewerk van te maken.

Geheel boven: Klompenmaker
Waanders uit Enter.

Midden: Producten die vervoerd
werden met zompen. Te zien in
het Zompenmuseum Enter.

Links: Tekening van een zomp uit
de Atlas van Konijnenburg.

HET LANDSCHAP LEVERT DE GRONDSTOFFEN

Hoe de bootjes op de Buurserbeek er precies uit hebben gezien weten we niet. Wel is duidelijk dat ze niet veel verschilden van de zompen die op de Berkel en de Regge voeren, hoogstens wat kleiner waren. Die andere riviertjes zijn namelijk veel breder en beter begaanbaar dan de Buurserbeek. Over zompen is veel meer bekend. De afgelopen jaren is een aantal zompen herbouwd volgens oude tekeningen.

Een Buurser pot was een ongeveer 6 meter lange open boot met een zeil. In het beste geval werd zo'n boot grotendeels uit slechts één eikenboom gehaald. De boom werd tot planken gezaagd en gebogen onder invloed van stoom of gewoon een vuurtje. Grootste uitdaging voor de bouw van de boten was het vinden van voldoende 'krommers', kromme takken die nodig zijn voor de spanten van de boot. Je kunt twee dingen doen: heel goed (en lang) zoeken naar geschikte stukken hout, of je kunt zelf krommers maken. Dat laatste deed men door aan takken van jonge eikenboompjes een gewicht te hangen zodat de tak naar beneden ging hangen. Een jaar of vijftig later had je dan een prachtige kromme tak. De krommers vormden de basis van de boot: de gebogen planken werden daaraan bevestigd als bodem en als zijkanten. De kieren tussen de planken werden gedicht met veenmos. Veenmos is een effec-

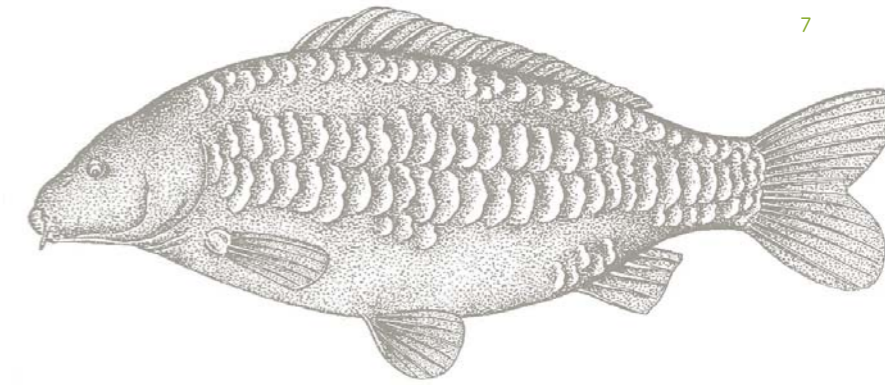
tief middel om het water tegen te houden omdat het water kan opnemen en zo de naden dicht tussen de planken. Er was meer dan genoeg veenmos voorradig op de uitgestrekte hoogvenen in de buurt.

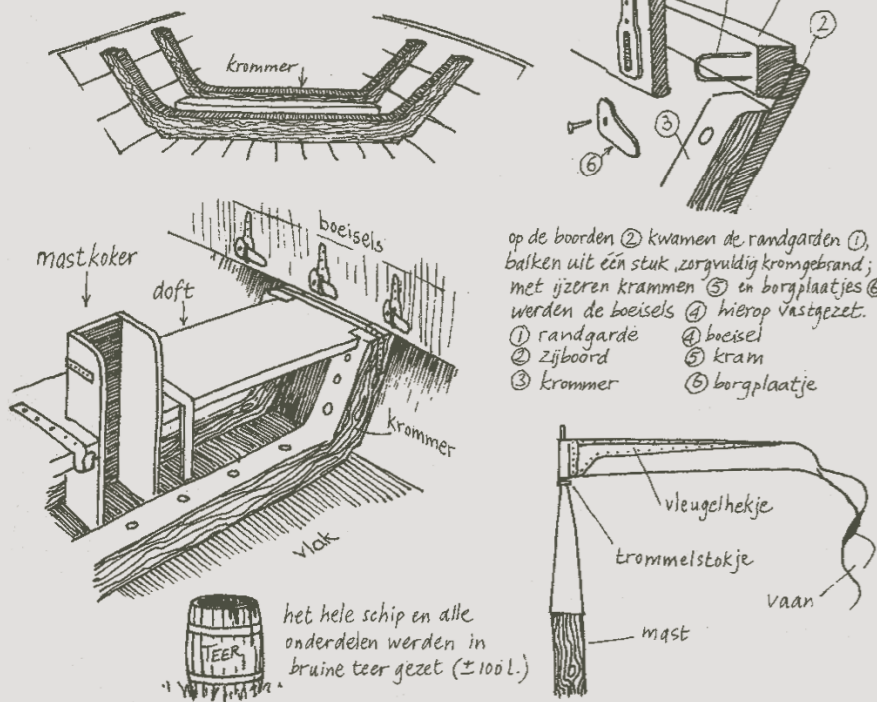
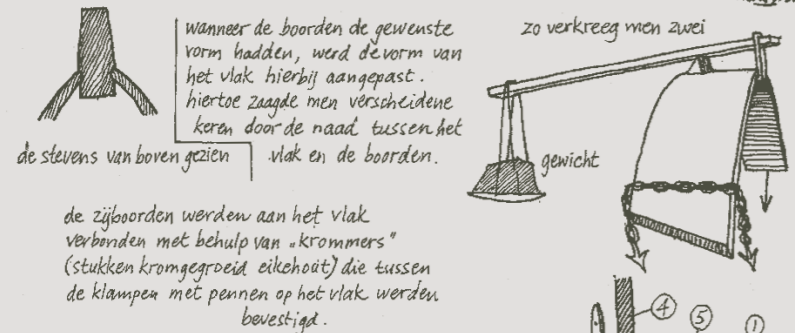
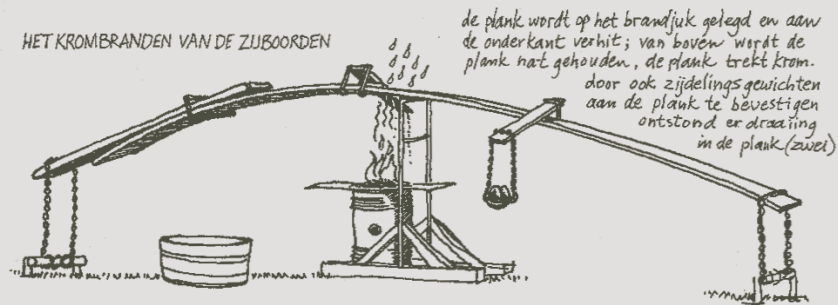
Inmiddels is op Waterpark Het Lankheet een aantal bomen geselecteerd die gebruikt gaan worden voor een Buurser pot. Deze zijn gekapt en liggen, volgens oud gebruik, in de speciale houtwaterkolk. In deze plas moet het hout tot wel een jaar lang liggen zodat de in het hout aanwezige mineralen, voedingsstoffen en zetmeel in het water oplossen. Het gewaterde hout krijgt bij het drogen minder scheurtjes en blijft langer stevig. De houtwaterkolk wordt door het wateren van het hout voedselrijk, en werd daardoor heel geschikt als kweekvijver voor karpers.

Links: Bomenschouw

Onder: Houtwaterkolk in
Waterpark Het Lankheet

Rechtsboven:
Cyprinus carpio, karpers

DE WAARF IN ENTER

De meeste zompen werden vroeger in Enter gebouwd. Dit dorp had meerdere werven, tientallen schippersfamilies en meer dan honderd schepen in de vaart. Het was een belangrijke overslagplaats van allerlei goederen die vanuit het achterland werden aangevoerd en hier werden overgeslagen op de zompen. In Enter is sinds 2010 weer een werf in gebruik – De Waarf – waar met behulp van oude tekeningen, foto's en geschriften zompen worden gebouwd die sterk lijken op de oude zompen. Nu uiteraard met een stille elektromotor en met bankjes voor de passagiers. Maar de opbouw en de vorm zijn geheel in stijl. In deze Enterse werf wordt ook de Buurser pot gebouwd. Omdat er geen originele tekeningen meer zijn van potten, wordt de Buurser pot gebouwd op basis van het ontwerp van de Enterse zomp, maar dan ongeveer de helft kleiner. Het bouwen – met de krommers, het buigen van de lange planken, het nagelen van de planken met houten spijkers – gebeurt natuurlijk zoveel mogelijk op de authentieke manier.

VAREN OP DE BUURSERBEEK

De Buurser pot had een zeil. Bij goede wind konden de schepen dus lekker opschieten. Ook toen gold al: tijd is geld. Gelukkig voor de schippers stonden er in die tijd niet zo veel bomen langs de beken, dus was er doorgaans wel wat wind. Als de wind echter niet meehielp, dan moesten de schipper en zijn maat bomen: met een lange stok de boot vooruitduwen. Nog gelukkiger was een schipper als er voldoende stroming stond: dan kon hij zich eenvoudig laten meevoeren door het water. Terugvaren ging vaak een stuk gemakkelijker, ook tegen de stroom in, omdat de boten dan vaak leeg en dus lichter waren. Onderweg moest de schipper wel allerlei hindernissen overwinnen. Soms stond de beek bijna droog en dan kon je simpelweg niet varen. Maar omdat de schipper zo lang mogelijk probeerde door te varen, kon het natuurlijk wel eens voorkomen dat de boot vastliep. De bemanning stapte dan uit en bouwde voor het schip een dam in de beek. Die dam hield het beekwater tegen en zo vormde zich langzamerhand een stuwmeertje. Dat meertje tilde de boot langzaam op en als er genoeg water was, stak men de dam door waardoor er in een keer een enorme hoeveelheid water door de beek stroomde. De boot kon weer verder! Totdat de volgende ondiepte zich weer aandiende...

Links: Achtersteven van een Reggezomp

Onder: Een overtoom werd gebruikt om een ondiep gedeelte in de beek te passeren: Het schip werd langs de beek over de oever getrokken. Op de foto overtoom 'Zuna'.

Niet alleen weinig neerslag kon een oorzaak zijn van een tekort aan water. Molenaars lieten het water liever naar hun aftakkingen gaan om zo hun graan te kunnen blijven malen. En de boeren langs het traject gebruikten het water om hun grond regelmatig onder water te zetten, onder andere om het vruchtbaarder te maken en als onkruidbestrijding. Er is in het verleden bij de rechters menig geschil uitgevochten tussen boeren, molenaars, vissers en schippers die allemaal meenden recht te hebben op het water.

WATERPARK HET LANKHEET

In Waterpark Het Lankheet is een middeleeuws watersysteem van beken en vloeiveiden hersteld. Vloeiveiden zijn gronden die vroeger eens per jaar, vóór de winter, onder water werden gezet via een ingenieus stelsel van kanaaltjes en sluisjes. Door het water gingen het onkruid en de schadelijke insecten dood en overleefde het gras. Een heel slimme manier van onkruid- en insectenbestrijding dus. Zodra de vorst weg was, lieten de boeren het water weer

Rietfilter (links) en sluisje op Waterpark Het Lankheet.

wegstromen en warmde de grond veel sneller op dan de grond waar de vorst nog tot diep in de grond zat. En tot slot bracht het water elk jaar weer de nodige voedingsstoffen op het land: heel belangrijk in een tijd dat er nog geen kunstmest was. Er zijn moderne rietfilters aangelegd om beekwater te zuiveren. Met dit water wordt de 'natte natuur' hersteld: dit type natuur heeft zuiver water nodig en een hoge grondwaterstand. In de filters kan bij hevige regenval water worden geborgen en met het geogste riet wordt groene energie opgewekt.

Door het herstel van de vloeiveiden en watergangen, kunnen mensen hier het oude landschap en bijbehorende landgebruik beleven. Het laat zien hoe doordacht het systeem in elkaar zat en hoe functioneel dat ook nu nog kan zijn. Met de herintroductie van de Buurser pot in dit landschap komt daar weer een interessant facet van dat oude landgebruik bij. Dat maakt nog beeldender hoe mensen vroeger met hun landschap omgingen, hoe ze het gebruikten, hoe ze het landschap ook naar hun hand probeerden te zetten en hoe ze uiteindelijk afhankelijk waren van datzelfde landschap en de producten die het leverde.

SCHUITJE VAREN? HARD WERKEN!

Een nieuwe pot op de Buurserbeek is meer dan een 'aardigheidje voor toeristen'. Op een beek varen in een kleine houten boot zal veel mensen namelijk een compleet nieuw inzicht geven: Konden hier dan boten varen? Waarom deden de mensen dat? Waarom juist hier? Wat moesten ze daarvoor doen en laten? Wat vervoerden ze?

Voor een antwoord op al die vragen kunnen de bezoekers aan Waterpark Het Lankheet over enige tijd een tocht gaan maken met de Buurser pot. Maar wel een tocht met hindernissen: het is namelijk een heel gesjouw om de schuit over een overtoom naar een andere beek te krijgen. De boot zal door een sluis moeten gaan en dat gaat wel wat minder gemakkelijk dan bij de moderne, volautomatische sluisen die we in de rivieren gewend zijn. Zeker als de boot dan ook nog eens op een ondiepte vast komt te zitten, wordt het hard werken voor de bemanning om de boot los te krijgen. 'Spelenderwijs' zal duidelijk worden welke rol de scheepvaart had in deze regio en hoe het leven van een schipper er uitzag. De relaties tussen het bos, de landerijen, de beken, de scheepvaart, de landbouw en de schippers worden duidelijk. Een unieke ervaring op een uniek landgoed.

OP BEZOEK

Jaarlijks komen er enkele tienduizenden bezoekers naar Het Lankheet om lekker te wandelen. Daarnaast maken jaarlijks ongeveer duizend bezoekers gebruik van de mogelijkheid van een rondleiding. Nu komen bezoekers nog voor de natuur en het waterbeheer van het landgoed, in de toekomst dus ook voor een vaartocht met een Buurser pot.

COLOFON

Deze uitgave is een gezamenlijke productie van Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij en Landgoed Het Lankheet.

Tekst: Geert van Duinhoven

Vormgeving: Ineke Oerlemans

Fotografie: De Beeldredactie, Stichting Enterse Zomp, iStockphoto, Landgoed Het Lankheet, Gerrit Kraa

